PARTICULARITĂȚI DIAFAZICE ALE VORBIRII PERSONAJELOR DIN OPERA LUI I.L. CARAGIALE

ELENA TRIFAN
Şcoala Gimnazială „Elena Doamna”, Ploieşti

Cuvinte-cheie: *diafazic, statut social, interlocutor, situație de comunicare, comic*

Deşi s-a scurs aproape un secol de la trecerea în eternitate a marelui dramaturg român, înzestrat cu un simț lingvistic inegalabil, opera sa continuă să ofere surse inepuizabile de interpretare, în ciuda analizelor detaliate şi profunde realizate de specialişti.

După cum se ştie, personajele lui Caragiale au plăcerea de a vorbi mult, foarte mult şi autorul lor le-a analizat cu mare atenție felul în care se exprimă acasă, pe stradă, la serviciu, în vizită, la berărie, în acelaşi moment, în momente diferite ale vieții lor, în relație cu unul sau cu mai multe personaje.

El acordă importanță statutului social, vârstei şi sexului personajului însuşi sau personajelor cu care acesta intră în relație, situației de comunicare în care acestea se află, reuşind să ofere un material amplu de studiu pentru lucrările de sociolingvistică şi pragmatică, chiar dacă în timpul său acestea erau discipline de care nici măcar nu se auzise.

În cele ce urmează ne-am propus să prezentăm câteva particularități diafazice ale vorbirii personajelor din următoarele opere literare caragialiene: nuvela *Două loturi*, comedia *O noapte furtunoasă*, schițele *Un pedagog de şcoală nouă* şi *O conferență*.

BDD-A24965 © 2015 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 20:57:28 UTC)

Cuvântul diafazic a fost creat de Coşeriu „după modelul diatopic, diastratic, pentru a desemna unul dintre tipurile fundamentale de diferenţiere internă a limbilor istorice: diferenţierea între tipurile de modalitate expresivă, în funcţie de circumstanţele constante ale vorbirii (vorbitor, ascultător, situaţie sau ocazie, subiect tratat).” (DGŞ 1999: 162)

Domnul Lefter Popescu, personajul principal, tragi-comic, din nuvela *Două loturi*, este un funcţionar mărunt la un minister şi devine o victimă a dorinţei sale de a se îmbogăţi pe calea hazardului.

El se confruntă cu o înlănţuire de ghinioane şi de situaţii neprevăzute care mai de care mai şocante şi intră în relaţie cu persoane cu statut social diferit, ceea ce îl face să-şi schimbe atitudinea de la un moment la altul şi să adopte un nou registru lingvistic.

La o examinare atentă a vorbirii sale în relaţie cu soţia sa, cu chivuţele, cu oamenii legii, cu şeful şi cu bancherul se constată că aceasta prezintă particularităţi diferite nu numai în funcţie de statutul interlocutorului, cât şi în relaţie cu acelaşi interlocutor în momente diferite ale acţiunii.

În relaţie cu soţia sa când află că ea a dat jacheta chivuţelor este autoritar, aspru, poruncitor, batjocoritor, o tratează ca pe o fiinţă inferioară.

I se adresează în propoziţii scurte, interogative sau exclamative.

Glasul lui devine un strigăt:

„Taci, strigă crunt d. Lefter. Pe câte farfurii ai dat-o? Unde sunt farfuriile? Porunceşte straşnic d. Lefter.”

Epitetele care însoţesc verbele accentuează ideea de cruzime şi de înverşunare: „strigă crunt”, „porunceşte straşnic.”

D. Lefter ajunge la o stare de surescitare nervoasă foarte mare şi simte nevoia de defulare prin gesturile cu care sparge farfuriile şi prin limbaj: „Aşa sunt eu galant, cocoană! când am chef, sparg; sparg, cocoană, când am chef, farfurii de câte zece mii de franci una! sparg, mă-nţelegi, sparg al dracului!”

La nivel sintactic se constată prezenţa a şapte propoziţii dintre care şase sunt exclamative, cinci principale şi numai două

BDD-A24965 © 2015 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 20:57:28 UTC)

subordonate temporale, de fapt, e vorba de aceeaşi temporală „când am chef” repetată de două ori.

Tensiunea nervoasă a personajului şi efectul sonor provocat de spargerea farfuriilor sunt foarte bine evidenţiate cu ajutorului repetiţiei verbului „sparg” şi al temporalei „când am chef” dispuse după o topică destul de ingenioasă.

Temporala „când am chef” este situată înaintea regentei „sparg”, propoziţia următoare începe tot cu verbul „sparg” urmat de aceeaşi subordonată temporală intercalată în regentă: „sparg, cocoană, /când am chef, /farfurii de câte zece mii de franci una/”, iar ultimele două propoziţii încep cu verbul „sparg”.

În ultima propoziţie el este urmat de expresia populară cu nuanţă superlativă „al dracului”, dovadă a apartenenţei personajului la un mediu social modest şi a intensităţii cu care îşi trăieşte mânia şi dorinţa de descărcare nervoasă.

Construcţia incidentă „mă-nţelegi”, care mai apare şi cu altă ocazie în vorbirea personajului, are valoare de tic verbal, folosit totuşi din dorinţa de convingere şi de intimidare a interlocutorului.

Din exprimarea d-lui Lefter nu lipsesc autoironia „Aşa sunt eu galant, cocoană” şi batjocura şi ironia la adresa soţiei sale prezente în falsa apreciere accentuată de rânjetul sardonic „Bravo! bun gust ai! zice rânjind sardonic” şi în apelativele *nenorocito* şi *cocoană* folosit fiecare de câte două ori: „Cui? cui ai dat-o, *nenorocito*!”, „Destul, *nenorocito*”, „Aşa sunt eu, galant, *cocoană*!”, „sparg, *cocoană*”.

Cuvântul *nenorocito* pare a fi întrebuinţat cu ambele accepţiuni „Persoană lipsită de noroc, nefericită” şi „Persoană ticăloasă, de nimic”, iar *cocoană*, variantă a lui *cucoană*, este un grecism care în vremea lui Caragiale îşi pierduse deja conotaţia iniţială pozitivă de a exprima reverenţa faţă de o persoană de sex feminin.

Vorbele şi comportamentul d-lui Lefter au un efect distrugător asupra interlocutorului care se dovedeşte o femeie slabă, incapabilă să-i facă faţă.

Ea rabdă supusă şi înspăimântată reacţiile şi vorbele violente ale soţului ei. Slăbiciunea ei se observă la nivel fiziologic: „se tulbura, se roşea, se-ngălbenea”, „simte un junghi în piept”, „tresare la zgomotul fiecărei farfurii sparte de parcă ar arde-o cu un bici de foc” şi la

BDD-A24965 © 2015 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 20:57:28 UTC)

nivelul limbajului în care se reflectă deja începutul de tulburare nervoasă: „Care jachetă? întreabă ea aiurită ca de pe altă lume.”, „răspunse ea fără să mai ştie ce spune”.

Începe să îşi asume o vină pe care nu o are: „răspunse femeia îngrozită de propria vină”, „răspunde vinovata”.

Aflat într-o altă situaţie de comunicare, acasă la chivuţe, d-l Lefter îşi schimbă total modul de exprimare şi aprecierile la adresa soţiei sale: „N-ai fost tu – o-ntrerupe d. Lefter – în strada Pacienţii numărul 13, la madam Popescu, madam Lefter Popescu, o damă înaltă, subţirică, frumoasă, oacheşe, casele alea verzi cu geamlâc, care are o aluniţă cu păr deasupra sprâncenii din stânga şi se poartă legată la cap cu roşu?”

Marea lui dorinţă este de a le convinge pe chivuţe să îi dea biletele şi pentru aceasta încearcă să le creeze impresia că el şi soţia sa alcătuiesc o familie onorabilă, din înalta societate. Astfel se justifică folosirea franţuzismelor la modă: *madam* şi *damă* care înlocuiesc apelativele depreciative *nenorocito* şi *cucoană*. Consoarta sa este prezentată acum ca fiind o doamnă frumoasă şi respectabilă.

Şi pentru a spori gradul de onorabilitate d-l Lefter repetă cuvântul *madam* urmat prima dată de numele de familie şi a doua oară de numele şi prenumele lui: „madam Popescu, madam Lefter Popescu.”

El devine însă comic prin greşelile de limbaj care apar alături de neologisme, dovedind o minte greoaie, încâlcită, o lipsă totală de cultură.

Abaterea de la normă se observă la nivel sintactic. În descrierea soţiei sale este inserată o informaţie despre „case”, încât nu mai ştim dacă enunţul „care are o aluniţă cu păr deasupra sprâncenii din stânga şi se poartă legată la cap cu roşu” se referă la „case” sau la „madam Lefter Popescu”. Logica firească a enunţului şi predicatul „are” folosit la singular ar impune ca „madam Popescu” să fie elementul regent al pronumelui „care”, ceea ce nu permite topica greşită şi de-a dreptul ilogică şi ilară, care trimite la referentul „case”.

Privită în ansamblul ei, relaţia d-lui Lefter cu chivuţele evidenţiază şi alte încercări de adaptare la situaţia de comunicare.

BDD-A24965 © 2015 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 20:57:28 UTC)

Când merge la casa chivuțelor este insinuant: „Lipseşte ceva dintr-o casă … ştie ea ce lipseşte.” Ideea de insinuare este susținută de punctele de suspensie.

Pe Țâca, țiganca ce primise jacheta în schimbul a zece farfurii, o supune unui adevărat interogatoriu alcătuit din propoziții scurte, interogative sau exclamative, din care unele imperative, ca în stilul polițienesc.

O acuză de prefăcătorie: „Te faci că nu ştii, gaşperiță!”, de minciună „Atunci, de ce minți?” şi propoziția ultimă se repetă la un interval scurt.

Este poruncitor şi indecent. Îi ordonă să se dezbrace şi îi face el însuşi percheziție corporală: „Dezbracă-te! porunceşte d. Lefter.”

Faptul că nu găseşte biletele îl scoate din minți.

Replicile lui devin răcnete şi urlete izvorâte dintr-o minte zdruncinată:

„Ce mi-ai făcut biletele? răcneşte îngrozitor cu pumnii-ncleştați d. Lefter.”, „Ce ai spus pe țigăneşte? urlă d. Lefter.”

Îi ordonă să îi dea biletele şi o amenință că o omoară: „Să-mi scoți biletele! scrâşneşte d. Lefter; să-mi scoți biletele, hoațo! Că te omor, mă-nțelegi? Te omor!” Insinuările de furt devin acuzație directă prin folosirea apelativului în vocativ, *hoațo*. Virulența furiei se manifestă la nivel sintactic prin repetarea aproape identică a propozițiilor „Să-mi scoți biletele” şi „te omor”, iar la nivel morfologic prin folosirea conjunctivului cu valoare de imperativ.

Personajul se află într-un mediu țigănesc şi încearcă să se adapteze la situația de comunicare şi prin folosirea cuvântului *gaşperiță*, care în limba țigănească înseamnă „țigancă”: „Te faci că nu ştii, *gaşperiță*!”

Forța ilocuționară directivă a mesajului transmis de d-l Lefter se dovedeşte ineficientă asupra receptorului, deoarece spre deosebire de madam Popescu, țigăncile sunt firi tari şi îşi apără în permanență nevinovăția.

După ce li se dovedeşte nevinovăția chivuțelor, d-l Lefter simțind că oamenii legii nu mai sunt de partea sa, încearcă să le convingă printr-o schimbare totală a gesturilor şi a limbajului.

BDD-A24965 © 2015 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 20:57:28 UTC)

Dis-de-dimineaţă, de unul singur merge din nou la ele acasă şi îşi alcătuieşte un discurs ademenitor prin care le laudă firea muncitoare, le adresează reproşul fin că la casa lui au găsit totdeauna o bucăţică de pâine şi nu ar fi drept să-l ruineze, minte că biletele au fost deja anulate şi încearcă să le încânte cu promisiunea unei părţi din câştig, ceea ce le-ar asigura bogăţia, libertatea şi onestitatea: „Şezu aşa meditând un discurs bine simţit pentru a convinge pe chivuţe că nişte femei muncitoare pot câştiga o avere într-un chip onorabil, fără să caute a ruina pe un om, de la casa căruia au câştigat totdeauna o bucăţică de pâne… Ar fi păcat! Şi mai la urmă, el a dat de ştire: biletele sunt anulate, dar zece, cincisprezece la sută, da! O avere necalculabilă, care le pică din cer: bogate, independente şi…oneste şcl…”

Nu apucă însă să îşi rostească discursul, deoarece ţigăncile a căror nevinovăţie fusese dovedită, recurg la o schimbare totală a rolurilor.

Relaţia emiţător-receptor şi implicit acuzator-acuzat se schimbă.

Ţigăncile se transformă acum într-un emiţător foarte puternic şi zgomotos, dornic să îşi ia revanşa într-un mod asemănător cu cel prin care au fost maltratate de către musafirul nepoftit. Ţipă şi urlă la el: „Iar ai venit, nebunule” ţipă Ţâca.”; „Ai venit iar la belete, ai? urlă bătrâna.”, i se adresează cu apelativele depreciative: *nebunule*, *oţule*, îi strigă repetat aceeaşi replică: „Na belete! na belete! na belete!!! şi îi aplică o bătaie straşnică.

Forţa ilocuţionară a mesajului lor este foarte eficientă.

În calitate de receptor, d-l Lefter devine incapabil de a mai spune un cuvânt şi de a se apăra, spre deosebire de ţigănci care au ştiut să-şi apere şi să-şi dovedească nevinovăţia tot timpul.

Foarte diferită este exprimarea d-lui Lefter şi în relaţie cu şefii săi. Statutul său de funcţionar sărac, la un minister îi impune o supunere absolută faţă de aceştia, manifestată într-un limbaj reverenţios, ce respectă convenţiile relaţiei şef-subaltern, chiar dacă şeful este o persoană foarte aspră şi neagreată.

Când nu găseşte biletele, îi trimite *turbatului* o scrisoare în care „foarte respectuos” îl roagă să îi acorde un concediu de câteva zile.

BDD-A24965 © 2015 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 20:57:28 UTC)

Când se întâlnesc întâmplător la berărie, în ciuda acuzațiilor aduse de acesta, i se adresează cu formula *domnule şef* şi încearcă să aibă un limbaj elevat, folosind franţuzismul la modă *parol*, care, din nefericire, apare alături de regionalisme: „Am fost bolnav, *domnule şef*", „*Parol*, *domnule şef*: *mâne viu* negreşit."

Când află că există riscul de a fi destituit, i se adresează şefului său cu formula *domnule Georgescu* care, probabil, după părerea lui exprima un grad mai mare de reverență. Şeful, un om foarte inflexibil, care ține foarte mult la funcția sa, îl apostrofează şi îi impune formula *domnule şef*.

Găsirea biletelor şi siguranța necugetată a câştigului îl fac să se simtă liber de a-şi exprima gândurile şi sentimentele față de şeful său şi față de instituția la care lucrase.

Omul, cu o vorbire atât de violentă, este capabil acum de o mare finețe şi subtilitate de limbaj.

Demisia pe care o trimite ministrului ascunde o foarte fină ironie creată prin contrastul dintre termenii reverențioşi specifici stilului administrativ: „Domnule Ministru", „Vă rog dar respectuos să binevoiți" „onor minister" şi sănătatea lui prea delicată, pe de o parte şi „asprimile de tot felul" suportate la acest minister, pe de altă parte:

„Domnule Ministru,

Sănătatea mea prea delicată nu-mi permite să mai suport asprimile de tot felul ale serviciului.

Vă rog dar respectuos să binevoiți a-mi primi demisia din postul ce ocup la acest onor. minister.

Binevoiți."

Pentru prima dată semnează cu numele său întreg Eleutheriu, provenit din grecescul Eleutherios care înseamnă „liber".

Starea de calm a personajului ca şi rigorile stilului administrativ fac ca fraza să fie corect alcătuită, fără repetiții şi adaosuri inutile, fără incoerență la nivel sintactic.

Şi pentru ca eliberarea de sub „jugul nesuferitei robii" să fie deplină, merge şi la şeful său de la care suferise atâtea umilințe şi i se adresează cu aceeaşi fină ironie, folosind la început formula pretinsă de acesta *domnule şef* şi după aceea *domnule Georgescu*: „*Domnule*

BDD-A24965 © 2015 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 20:57:28 UTC)

şef, iată dosarul Goldstein", „Şi mai iată, <*domnule Georgescu*>, vă rog foarte mult, şi demisia mea."

Interlocutorul nu mai reacționează în niciun fel, fie din neatenție, fie dintr-o neînțelegere a subtilității mesajului, fie deoarece domnul Lefter, dându-şi demisia, nu mai prezintă niciun fel de importanță.

În relație cu oamenii legii, cât timp îi ştie complici li se adresează cu un respect familiar, precum domnului comisar, cu apelativul *nene*: „Merg şi eu la secție, *nene* Turturene […]."

Când chivuțele sunt eliberate şi comisarul îi reproşează că le face necazuri cu ipohondriile lui, d-l Lefter schimbă din nou registrul lingvistic.

Mânia lui se revarsă într-o avalanşă de acuzații şi de invective la adresa autorității „compusă din pungaşi, din zbiri complici cu briganzii".

Li se adresează cu pronumele „dv" şi substantivul „domnule" care nu mai exprimă politețea, ci devin termeni generici ce creează o anumită distanță afectivă între emițător şi receptor.

Furia lui înregistrează un crescendo, exprimat la nivelul frazei în propoziții interogative şi exclamative din ce în ce mai scurte: „Prin urmare, care va să zică, dacă nici dv., poliția, nu ne protejați contra bandiților, atunci, mă rog, ce mai rămâne? Am înțeles, care va să zică, cum merge chestia! Nu vă săturați nici cu zece la sută? Cât vreți, cât poftiți, domnule? şaptezeci? nouăzeci? sută la sută?"

La început fraza este îngreunată de stereotipiile de limbaj „care va să zică", „mă rog", după care, pe măsură ce mânia creşte se ajunge la o înşiruire de interogații alcătuite dintr-un singur cuvânt.

Într-un moment de respiro, nemulțumirea îmbracă forma ironiei: „Frumos! sublim" adaogă, după o pauză de resuflu, d. Popescu, cu un ton de acră ironie", după care izbucneşte şi mai puternic într-o invectivă la adresa întregii societăți: „Ş-apoi, schimbând tonul, cu glas tunător:

– Rușine pentru acest început de secol! De trei ori rușine!"

Efectul ofenselor aduse autorității ar fi putut să fie dramatice pentru d. Lefter, dacă domnul comisar nu s-ar fi abținut din amiciție şi prudență să îi facă dosar.

BDD-A24965 © 2015 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 20:57:28 UTC)

O reacție verbală foarte violentă o are d-l Lefter şi în relație cu bancherul, când află că biletele câştigătoare sunt viceversa.

Formulele de adresare: *dv* şi *domnule* sunt folosite iarăşi rece şi distant, fără nicio valoare de politețe.

Este amenințător şi acuzator.

La adresa organizatorilor de jocuri de noroc foloseşte cuvinte cu o conotație negativă, înjositoare: *infamii*, *şarlatanie*, *exploatare*, *bătaie de joc*, *vampiri*.

La nivel stilistic, pe lângă comparația „şi nu vă mai săturați ca vampirii", foarte bine reprezentată este repetiția fie a unui cuvânt: „viceversa", „proşti! proşti! proşti!", a propoziției „să ne revoltăm" fie a unui simplu tic verbal „mă-nțelegi".

Viceversa, cuvântul care declanşează criza de nervi premergătoare nebuniei, după instalarea acesteia este rostit obsedant, fiind liantul care face legătura dintre cele două planuri de existență ale personajului: cel al luciditații şi al întunecării definitive a minții.

Din punct de vedere sintactic, cea mai mare parte a mesajului este total ilogică, reflectând dezechilibrul psihic al vorbitorului: „şi nu vă mai săturați ca vampirii, pierzând toată sudoarea fiecare om onest, deoarece se încrede orbeşte-n mofturile dv. şi cu tripotajuri ovreieşti de bursă, care suntem noi proşti şi nu ne-nvățăm odată minte ca să venim […]."

Comunicarea rămâne univocă, deoarece din cauza ieşirii de sub control a minții emițătorului, bancherul cheamă oamenii legii să îl dea afară.

Prin modul său de exprimare, d-l Lefter oferă unul din cele mai elocvente exemple de adaptare la situația de comunicare din opera lui I.L.Caragiale.

Ştie să fie când violent, când ironic, când ademenitor în funcție de interesele sale, de contextul situațional în care se află, de modul propriu de receptare a realității, de atitudinea şi statutul interlocutorului.

Frecvența stărilor de surescitare nervoasă face ca aceleaşi procedee stilistice să predomine în vorbirea sa: interogațiile şi exclamațiile, repetițiile şi ticurile verbale, topica ilogică.

BDD-A24965 © 2015 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 20:57:28 UTC)

Un alt exemplu de diafazie în opera lui Caragiale îl oferă jupân Dumitrache din comedia *O noapte furtunoasă*.

El este „comersant, apropitar şi căpitan în gvarda civică" şi reprezintă tipul omului orgolios, mândru de condiția sa socială „m-am gândit: eu negustor… să mă pui în poblic cu un bagabont ca ăla, nu face." Ține la onoarea sa de familist şi trăieşte cu teama de a nu fi înşelat: „Eu am ambiț, domnule, când e vorba la o adică de onoarea mea de familist."

Vorbirea sa este aceea a burgheziei în formare din timpul lui Caragiale, care suferă de snobism lingvistic şi incultură.

El devine comic prin contrastul dintre esență şi aparență, prin limbajul folosit în care alături de neologisme la modă, dintre care unele sunt greşit întrebuințate: *ambiț*, *poblic*, *favuride*, *bagabont*, *musiu*, *dicorație*, *dipotat, a dezvorța, a maltrata cu o vorbă bună, giuben, reglement* etc. apar regionalisme: *arz*, *văz*, *spui*, *poci*, termeni populari: *aia*, *alea*, *celălalt,* interjecții specifice vorbirii orale*:* „Tii!", „Ei! Haide!", „Ei! iaca…", imprecații: „Fir-ai al dracului", expresii populare: „ de auzea câinii în Giurgiu", „alege-s-ar praful", pleonasme: „să vorbim o vorbă", „l-am văzut cu ochii mei", dezacorduri: „că-i sărea ochilarii din ochi şi giubenul din cap", folosirea greşită a locuțiunii conjuncționale „pentru ca să": „n-am putut pentru ca să o tratez cu refuz."

La o examinare atentă a vorbirii lui se poate constata că aceasta prezintă particularități diferite în funcție de personajul căruia i se adresează şi în funcție de evoluția relației lui cu acelaşi personaj.

Merge la teatru împreună cu soția sa Veta şi cu cumnata sa Zița.

Un tânăr, care priveşte insistent pe dame şi îi urmăreşte pe toți trei în drum spre casă, declanşează gelozia negustorului care se confesează lui Nae Ipingescu.

Caracterizarea tânărului şi a categoriei sociale a funcționarilor în care este încadrat acesta de către jupân Dumitrache se face într-un număr mare de cuvinte jignitoare, dovadă a disponibilității extraordinare de care dispune limba română pentru a exprima disprețul față de o persoană: „nişte papugii…nişte scârța-scârța pe hârtie!", „un ăla… un prăpădit de amploiat", „bagabont", „un

BDD-A24965 © 2015 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 20:57:28 UTC)

bagabont de amploiat", „un coate-goale", „mațe-fripte", „moftangiu", „pungaş".

Sunt cuvinte de origini diferite şi cu o vechime diferită în limba română.

Unele sunt moştenite sau împrumutate din alte limbi: *acela* <lat. *illum*, *papugiu* <tc. *papaccu*, *vagabond* <fr. *vagabond*, lat. *vagabondus*, *amploiat* <fr. *employe*.

Cele mai multe sunt formate în limba română prin mijloace interne.

Moftangiu este format prin derivare, prin adăugarea sufixului de origine turcă *-angiu* la substantivul *moft* tot de origine turcă, atât sufixul cât şi baza având o conotație negativă foarte puternică, iar *pungaş* de la *pungă* şi sufixul de origine slavă cu o valoare negativă *-aş*.

Prăpădit este un substantiv format prin conversiune de la verbul *a prăpădi* provenit din bulgărescul *propadam*. Substantivul *un ăla* s-a format prin articulare cu articolul nehotărât *un* de la pronumele demonstrativ de depărtare forma populară *ăla*. Conversiunea nu face altceva decât să sporească valoarea depreciativă a cuvântului de bază.

Compusele sunt formate prin alăturare într-un mod foarte ingenios.

Scârța-scârța pe hârtie este format prin repetarea interjecției onomatopeice *scârța* şi cuvântul de origine grecească *hârtie*.

Coate-goale este format din două cuvinte de origine diferită: *cot*< lat. *cubitus* şi *gol* < sl. *golu*.

Mațe-fripte este alcătuit din cuvântul *mațe* provenit din lat. *matium* şi adjectivul *fripte* format prin conversiune de la verbul *a frige* provenit din lat. *frigere*.

Din punct de vedere semantic cuvintele amintite denumesc: ocupația de funcționar în care este încadrat tânărul de către jupân Dumitrache: *scârța-scârța pe hârtie*, *amploiat*, sărăcia: *coate-goale*, *mațe-fripte*, *un prăpădit*, josnicia, înşelătoria, neseriozitatea: *moftangiu*, *pungaş*, *papugiu*.

BDD-A24965 © 2015 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 20:57:28 UTC)

Din replicile lui jupân Dumitrache se conturează o antiteză clară între lumea negustorilor şi cea a funcţionarilor către care el priveşte cu dispreţ.

Valoarea depreciativă a cuvintelor prin care este caracterizat Rică Venturiano este sporită de folosirea lor repetat în replici diferite sau prin înşiruire în acelaşi context: „Pe *coate-goale*, domnule, pe *moftangiul*, pe *mațe-fripte*, domnule! Fir-ai al dracului de *pungaş*!… *Bagabontul*, nene, cu sticlele-n ochi, cu giubenul în cap şi cu basmaua iac-aşa scoasă.”; „Ei! Apucăm pe la Sfântul Ionică ca să ieşim pe Podul-de-pământ, - *papugiul* cât colea după noi; ieşim în dosul Agiei, - *coate-goale* după noi; ajungem la Sfântul Ilie în Gorgani, - *moftangiul* după noi; mergem pe la Mihai-Vodă ca să apucăm spre Stabilament, - *mațe-fripte* după noi…”

Când i se adresează direct lui Rică Venturiano, Jupân Dumitrache foloseşte franţuzismul la modă, *musiu*.

Întrebarea este de ce din mulțimea apelativelor prezente în opera lui Caragiale: *nene*, *frate*, *domnule*, *soro* este ales tocmai acesta.

De exemplu, lui Nae Ipingescu i se adresează cu apelativele *nene* şi *frate*, care exprimă respect, dar şi o anumită familiaritate, iar *domnule* este folosit mai degrabă cu valoare generică.

Spre deosebire de acesta, Rică Venturiano este străinul, este necunoscutul, este intrusul care îi tulbură liniştea şi faţă de care are o atitudine rece şi jignitoare. Pe deasupra el are şi o vestimentaţie împrumutată după model franţuzesc, cu ochelari şi joben, specifică intelectualilor vremii şi un franţuzism este mai indicat, probabil, în relația cu un astfel de ins.

Cert e că jupân Dumitrache îi atribuie apelativului *musiu* numai valoare depreciativă, folosindu-l în relație cu Rică Venturiano: „Era să mă-ntorc în poarta <Iunionului>, să-i zic numai : <Ce pofteşti, mă *musiu*?> şi să-l şi umflu;” şi cu Spiridon: „Bravos, *musiu* Spiridoane! zice, nu te-ai culcat pân-acum”; „Apoi parcă ne-a fost vorba *musiu* Spiridoane băiete, să nu te mai găsesc dormind când vin acasă!”

Absența oricărei valori de reverență este susținută de asocierea substantivului *musiu* cu interjecția *mă*: „*mă musiu*” sau cu substantivul *băiete*: „*musiu* Spiridoane *băiete*”.

BDD-A24965 © 2015 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 20:57:28 UTC)

Tot la adresa lui Rică Venturiano apelativul *musiu* mai este folosit de către Veta şi de către Spiridon, ambii atribuindu-i o valoare de reverență, dovadă faptul că fie din grabă, fie din ignoranță îl asociază cu *domnule*:

„*Domnule*, *musiu*, tot aici eşti?", „*Musiu*! *domnule*! m-ai nenorocit şi dumitale atâta ți-a fost! Fugi, fugi, că te omoară!"

Politețea nu este însă de intensitate maximă, deoarece verbul se află la persoana a II-a singular, iar în exprimarea Vetei apare în acelaşi context cu pronumele *dumitale* al cărui grad de reverență este mai mic decât al pronumelui *dumneavoastră*.

Aprecierea făcută de jupân Dumitrache lui Rică Venturiano este pur subiectivă, izvorâtă dintr-o „inimă rea", roasă de gelozie.

Aspectul exterior al tânărului cu ochelari şi cu joben şi parțial şi faptele sale nu o îndreptățesc.

Nae Ipingescu chiar îl întreabă „Apoi, dacă nu-l cunoşti, de unde ştii că-i bagabont?"

În ultima parte a piesei când se află care este adevărata identitate a personajului şi că este amorezat de Zița, şi nu de Veta, Jupân Dumitrache îşi schimbă total atitudinea şi exprimarea față de Rică Venturiano.

El este tratat acum cu respect maxim prin folosirea pronumelui de politețe *dumneavoastră*, a persoanei a II-a plural a verbelor, a substantivului în vocativ *onorabile* „împrumutat din vorbirea parlamentară la începutul epocii liberale" (Vianu 1968: 255).

„Da, tocmai astă-seară citeam cu nenea Nae, în gazeta *dumneavoastră*, cum scriți despre ciocoi […]."; „Mă rog, *onorabile*, eu îmi cer iertare, ştiți că poate, adineauri, cum țin eu la …poate, v-am adus un afront; dar e şi vina *dumneavoastră*; nu ştiam că veniserăți pentru Zița…".

Are o conştiință a vinovăției, încearcă să repare greşeala făcută, pare un pic timorat ştiind că are de-a face cu o persoană importantă. Toate acestea explică faptul că-şi găseşte cu greu cuvintele, oscilațiile, întreruperea propozițiilor, repetițiile inutile, punctele de suspensie din vorbirea sa.

Îşi cere iertare, îl admiră şi îl felicită „ei, bravo! Imi place! Bine combateți reacțiunea, nu pot să zic, ştii colea, verde, româneşte";

BDD-A24965 © 2015 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 20:57:28 UTC)

„Bravos! Să trăieşti. Vorbeşte abitir, domnule” şi îi prevede un viitor strălucit: „dipotat” sau ministru.

Ziței i-l prezintă ca pe bărbatul ideal, demn să fie respectat: „Să-ți cinsteşti bărbatul: acesta e om, nu glumă: ți-ai găsit norocul.”, „Toate le ştie, îmi place…”, „de cumnatul Rică nu mai am ce să zic”.

Jupân Dumitrache are, în schimb, încredere deplină în Chiriac, tejghetarul, sergent în garda civică.

La adresa acestuia are numai vorbe laudative; *băiat bun*, *onorabil*, *credincios* şi îi este recunoscător, deoarece îi apără onoarea de familist: vrea să îl ia tovarăş şi să-l şi însoare.

Admirația față de acesta se revarsă în propoziții exclamative: „Atâta om de încredere am… *Băiat bun*!…ține la onoarea mea de familist.”; „De când lipsesc de-acasă, cine să-mi păzească onoarea? Chiriac *săracul*! N-am ce zice! *Onorabil* băiat”; „De-aia am hotărât şi eu, cum m-oi vedea la un fel cu meremetul caselor, îl fac tovarăş în parte şi-l şi însor!”; „nevastă, e un băiat *onorabil* şi *credincios*; n-ai ce-i face: ce-i al omului e al omului!”

I se adresează cu vorba de alint *puiule*: „Chiriac, *puiule*, ia vezi de ce-am vorbit, fii cu ochii în patru […].”

Ca o culme a ridicolului, în vorbirea sa, în aceeaşi replică, se întâlnesc disprețul față de Rică Venturiano a cărui vinovăție nici măcar nu fusese dovedită cu tandrețea față de cel care îl înşela în propria casă şi în care avea o încredere deplină: „*Mațe-fripte*, Chiriac, *puiule*, l-am văzut din uliță pe fereastră aici în casă… cu ochelarii pe nas, cu giubenu-n cap.”

Modul de exprimare al lui jupân Dumitrache în relație cu celelalte personaje este marcat în primul rând de trăirile subiective ale acestuia şi în al doilea rând de statutul social al personajelor şi de natura relațiilor interumane.

Marius Chicoş Rostogan, „pedagogul nostru absolut” din schița *Un pedagog de şcoală nouă* are ca principal selector al modului de adresare către personajele cu care intră în relație statutul social şi condiția materială a acestora.

El experimentează o metodă nouă de predare şi ține o conferință, o lecție în prezența inspectorului, o lecție în ajunul examenelor şi examenul anual care se desfăşoară în prezența părinților elevilor.

BDD-A24965 © 2015 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 20:57:28 UTC)

Principalii lui interlocutori sunt inspectorul, elevii şi părinţii acestora.

În relaţie cu inspectorul are o exprimare reverenţioasă. Atât în adresarea directă, cât şi atunci când se referă la persoana lui foloseşte formula „onorat domnul inşpectore" alcătuită din adjectivul la modă în epocă „onorat", substantivul „domnul" şi funcţia acestuia.

În relaţie cu elevii exprimarea profesorului înregistrează nuanţări de-a lungul secvenţelor ce alcătuiesc schiţa.

El are plăcerea de a le adresa cuvinte injurioase pe care le vom enumera în ordinea frecvenţei cu care sunt folosite: *bou* (de şapte ori), *măgar* (de şase ori), *porc* (de cinci ori), *prostovan* (de patru ori), *loază* (de trei ori), *prost* (de două ori), *vită* (o dată), *râtan* (o dată), *animal* (o dată).

Din punct de vedere semantic ele denumesc prostia: *prost*, *prostovan* şi lipsa de educaţie, de maniere: *animal*, *loază*, *măgar*, *porc*, *râtan*, *vită*.

Singurul care denumeşte atât prostia, cât şi lipsa de educaţie este cuvântul *bou*.

Din punct de vedere etimologic cuvintele amintite au origini diferite: latină: *porc* <*porcus*, *bou* <*bovus*, *vită* <*vita*, slavă: *loază* <*loza*, *prost* <*prostu*, multiplă: *animal* < fr. *animal*, lat. *animal*, pentru cuvântul *măgar* în DEX se face trimitere la alb. *magar*, bg. *magare*, iar celelalte două sunt formate în limba română: *prostovan* < *prost* + suf. -*ovan* şi *râtan* < *rât* şi suf. -*an*.

Majoritatea sunt termeni literari, *rât* este regional, iar *prostovan* este familiar şi popular.

De remarcat că pentru denumirea aceleiaşi noţiuni sunt folosite două cuvinte, unul literar şi unul regional: *porc* şi *râtan*, unul literar şi unul familiar şi popular: *prost* şi *prostovan*.

Atât în limba comună, cât şi în vorbirea lui Marius Chicoş Rostogan, cu sensul propriu şi cu trăsătura + uman sunt folosite numai cuvintele *prost* şi *prostovan*.

Celelalte cuvinte: *animal*, *loază*, *măgar*, *porc*, *râtan*, *vită* în vorbirea comună au un sens propriu, denotativ şi trăsătura – uman şi un sens figurat, metaforic, depreciativ, căruia îi corespunde trăsătura + uman.

BDD-A24965 © 2015 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 20:57:28 UTC)

Marius Chicoş Rostogan foloseşte aceste cuvinte numai cu sensul figurat preluat din limba comună, lui fiindu-i proprie numai folosirea lor în anumite contexte, în anumite asocieri de cuvinte şi cu privire la anumiți referenți.

Prima parte a schiței *Un pedagog de şcoală nouă* este o conferință concepută sub forma unui dialog imaginar între profesor şi elev.

Profesorul întrebuințează un singur cuvânt depreciativ căruia îi atribuie o funcție de îndreptare şi încurajare, şi nu de admonestare: „Bravo, mă! prostovane! (îi zic aşe doară nu spre admonițiune, ci spre înghemn şi încurăjare.)"

În timpul orei la care asistă inspectorul, exprimarea profesorului abundă în cuvinte injurioase la adresa elevilor, folosite la vocativ singular: „Mă! *prostovane*!", „No! Dar ornicul meu …*prostule*!", „Spania-i lângă Portocalia, mă *boule*, şi viţăversa!, „Mergi la loc, *boule*!, „Dar pe Natura aia, cine au făcut-o, mă *prostovane*?, „Nu aşa, *loază*.", la dativ şi nominativ plural, în aprecierile care se fac la adresa întregii clase: „le spun *boilor*", „Apoi dacă-s *porci*", cât şi în comparații: „Nu cuvânta doară *ca râtanii*, vorbeşte ca şcolerii." Ele devin simple stereotipii, care, aşa cum spunea profesorul, au rol de încurajare, de vreme ce sunt folosite atât în relație cu elevii mediocri, cât şi cu cei eminenți şi sunt însoțite uneori de interjecția de admirație „Bravo": „Bravo, *prostovane*! (Către inspector, care e transportat): „Că-z acesta doară iaşte un şcoler emininke!" În final profesorul este felicitat pentru reuşita lecției, iar acesta îşi răsplăteşte elevii tot cu calificativul *boilor*: „Că-z eu tot ce e spun boilor, onorat domnule inşpectore?"

Interlocutorii au o reacție neutră, fiind obişnuiți cu un astfel de vocabular, care, era, probabil, acceptat în şcoala românească, dovadă că nici inspectorul nu pare deranjat de ceea ce aude.

În ajunul examenelor Marius Chicoş Rostogan îi instruieşte pe copii cu aceleaşi vorbe injurioase: *bou* şi *măgar*, folosite atât la singular, cât şi la plural: „Închide gura, *boule*, că-ți intră musca…", „Silențium, *măgarilor*!", „[…] apoi minken acelui *măgar* i-oi lunji eu urechile…"

BDD-A24965 © 2015 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 20:57:28 UTC)

Exprimarea profesorului provoacă umor în rândul elevilor, dar nu din cauza vocativelor depreciative în sine, ci a plasării lor într-o expresie românească hazlie: „Închighe gura, *boule*, că-ți întră musca…” şi a apostrofării unui elev care se lăudase că i-a făcut mamă-sa haine noi: „Ei! mă-ta! Că-z doară nu era să ți le fac eu!”

Intervenția elevului Popescu care îl amenință că va fi spus de tatăl său la Cameră de câte ori îi trage de ureche, îl determină pe „distinsul nostru pedagog” să îşi adapteze exprimarea în funcție de condiția socială a elevilor.

De remarcat că pe acesta nu-l deranjează exprimarea batjocoritoare a profesorului, ci faptul că îi amenință cu bătaia.

Subiectivismul profesorului, determinat de cauze extralingvistice, îl face să împartă clasa în două, pe de o parte elevul Popescu declarat „un *şcoler emininke*” şi pe de altă parte „*porcii* eilanți.”

Un elev pocneşte plesnitori de peretele din spate, ceea ce-l aduce pe Marius Chicoş Rostogan într-o stare de enervare ce creşte pe măsură ce gestul elevului obraznic se repetă, iar elevii spun că acesta este Popescu.

Vocabularul dascălului devine principala formă de exteriorizare a încordării nervoase la care este supus.

El le adresează întrebarea „Cine a fost *porcul* şi *măgarul*” pe care o reia de două ori cu uşoare modificări: „Cine-i *porcul* şi *măgarul*?” şi „Care e iar *măgarul* şi *porcul* care n-are reşpect?”. Inversiunea „*măgarul* şi *porcul*” ajută la evitarea stereotipiei şi face injuria mai expresivă.

Folosirea alăturată a celor două cuvinte *porcul şi măgarul* cu privire la acelaşi referent este posibilă numai pentru sensurile lor figurate şi este o dovadă a intensității furiei de care este cuprins profesorul, cât şi a intensității obrăzniciei de care dă dovadă elevul.

Subiectivismul profesorului atinge cote maxime: nu numai că nu-l sancționează pe elevul Popescu, dar îl şi laudă, refuză să creadă că el este autorul şi-l invită cu respect pe tatăl acestuia la şcoală: „Spune numai lui tată-tău să vină mâne să ne onoreză.”, în timp ce referirile la părinții celorlalți elevi se fac în termeni populari: „Ei, mă-ta”.

BDD-A24965 © 2015 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 20:57:28 UTC)

Şi totuşi întrebarea „Cine a fost *porcul* şi *măgarul*” repetată după fiecare faptă a lui Popescu şi după fiecare afirmaţie a elevilor că el este autorul, ar putea să conţină şi o formă foarte subtilă de sancţionare a obrăzniciei odraslei din înalta societate.

Mânia profesorului se revarsă direct şi tumultuos, într-o avalanşă de cuvinte injurioase adresate unui alt elev, de condiţie socială modestă: „Ba da, *loază*!”, „Acele care sunt, *boule*! emisferul austral; emisferul boreal, mai gheparte apoi emisferul oriental şi emisferul ocţidântal, *măgarule*! Meri la loc, *vită*!” În final, profesorul schimbă codul lingvistic şi iese din clasă „înjurând teribil ungureşte.”

Examenul anual aduce un interlocutor nou, părinţii elevilor care asistă la examen şi care sunt de condiţie socială diferită: două mahalagioaice şi o doamnă din înalta societate.

Condiţia socială a interlocutorului devine acum singurul selector al exprimării profesorului.

Comunicarea prin limbaj este susţinută de elemente extralingvistice, precum: gesturile, înălţimea vocii, starea psihică a personajului.

În relaţie cu odraslele mahalagioacelor, limbajul profesorului este eminamente depreciativ şi îndeplineşte funcţia de admonestare: „No, *prostule*”, „Meri la loc, *boule*!”, „Nu-i vorba ghe mare, mă *prostovane*!, „No, apoi? Dacă se învârke, cumu-i! În trei colţuri, *animale*?”, „Vezi aşa, *loază*!”

În schimb, ascultarea micului Ftiriadi, care făcea parte din înalta societate şi pe care îl medita şi în particular constă din întrebări ridicole, simple, care conţin în ele şi răspunsul: „[…] nu-i aşa că pământul se-nvârte în jurul soarelui trei ani câte 365 ghe zile şi mai apoi în al patrulea în 366 ghe zile?”

Antagonismele din societate se reflectă în vocabularul profesorului care creează o antiteză nejustificată şi comică între micul Ftiriadi şi restul clasei.

În timp ce celui dintâi i se aduce o avalanşă de elogii şi este dat drept exemplu pozitiv, celor de pe urmă li se aduce o ultimă, grosolană şi nemeritată jignire: „*Bine*! *Bravo*! *Emininke*!!!; „No, *boilor*, vegheţi numai exemplu ghe aplicăţiune!

BDD-A24965 © 2015 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 20:57:28 UTC)

În relație cu părinții elevilor, în funcție de condiția socială a acestora îşi schimbă nu numai vocabularul, ci şi comportamentul.

Când vin cele două mahalagioaice, „E foarte aspru şi fără chef", nepoliticos, nici măcar nu le invită sa ia loc „Mamele stau înțepate pe scaune, unde s-au aşezat fără să fie poftite."

Mamei lui Popescu i se adresează cu apelativul depreciativ „cucoană" şi la persoana a II-a singular: „Că-z prost l-ai făcut cucoană!". Este foarte jignitor: „Apoi ăstuia doară numai paie să-i dai să mânce. Că-z geaba te mai boceşti acuma! nu-l mai dreji."

Cele două mame sunt singurele afectate de exprimarea şi comportamentul profesorului.

Mama lui Popescu „este foarte mâhnită", plânge, iar când profesorul se răsteşte puternic, mama lui Ionescu se sperie.

Când vine mama elevului Ftiriadi, o doamnă din înalta societate, se comportă exagerat de amabil şi cu ea şi cu cățelul pe care îl ținea în brațe. Este emoționat, îi ia cățelul în brațe şi după aceea îl aşază pe un scaun, se lasă lins pe nas de către acesta.

Atât în adresarea directă, cât şi în referirile pe care le face la madam Ftiriadi, foloseşte cuvintele cele mai elogioase din epocă, fie repetat, fie într-o înşiruire de formule de reverență: adjectivul *onorat* apare de trei ori: de două ori asociat cu substantivul *doamnă* şi o dată cu substantivul *mamă*, iar *ilustru* de două ori: o dată asociat cu substantivul *matroană* şi o dată cu *doamnă*: „*Onorată* doamnă, eu încă mă recomând!", „Binevoiască numai *onorata* doamnă numai să ieie loc.", „Spune-ne s-audă şi *ilustra* matroană, *onorata* ta mamă;" „*Ilustră* doamnă […]."

Efectul asupra doamnei Ftiriadi este cel dorit de către profesor.

Aceasta este mulțumită de metoda profesorului şi promite că-i va spune şi lui Ftiriadi câtă osteneală îşi dă cu copiii.

Aprobat şi felicitat de cei mari, precum inspectorul şi domnul Ftiriadi, profesorul putea să-şi aplice nestingherit metoda şi exprimarea nepedagogică, aşteptându-se, poate, la recompense şi mai mari, „într-o soțietate fără prințipii" şi fără educație.

Modul de exprimare al lui Marius Chicoş Rostogan devine o sursă a comicului prin asocierea unui cuvânt cu o conotație pozitivă cu unul cu o conotație negativă: „Bravo, prostovane", asocierea de

BDD-A24965 © 2015 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 20:57:28 UTC)

cuvinte din limbi diferite: „Silenţium, măgarilor”, de latinisme cu termeni populari şi neologisme: „că-z fără instrucţiune şi educăţiune, un popor doară e învins astăzi în lupta pentru existenţă, şi cine-i învins, apoi acela dă-l dracului! vorba lăkinească: una salus vickis nullam şperare salukem!”, asocierea de cuvinte latineşti cu înjurături ungureşti, folosirea în acelaşi context a termenilor reverenţioşi cu cei batjocoritori: „Că-z eu tot ce ele spun boilor, onorat domnule inşpectore?”, prin felul facil de formulare a întrebărilor pentru copiii din înalta societate.

Un exemplu de selectare a formulelor de adresare în funcţie de vârsta şi statutul social al interlocutorului, de specificul relaţiilor dintre emiţător şi receptor îl oferă schiţa *O conferenţă*.

Un bărbat aflat la o vârstă, care bănuim că este a bătrâneţii, se confesează asupra felului în care i s-au adresat persoanele de sex feminin, cele mai multe prietene, de-a lungul întregii sale vieţi.

În tinereţe, cu vreo patruzeci de ani în urmă, când era sufleor la teatru i se spunea fără nici un respect, „Iancule” sau „mă Iancule”, ba o prietenă chiar l-a şi bătut fără niciun motiv.

O dată cu trecerea anilor a crescut şi respectul prietenelor faţă de el.

După vreo douăzeci de ani a fost numit „domnule Iancule”.

Când a ajuns director i s-a spus „stimate domnule director”, iar după alţi vreo douăzeci de ani „nene Iancule”.

Recunoaştem în această schiţă modalităţile de exprimare a diferitelor grade de reverenţă faţă de o persoană. Interjecţia „mă” urmată sau nu de prenumele personajului, nu exprimă nici unfel de respect.

Substantivul „domnule” urmat de prenumele personajului exprimă un grad mediu de respect, datorat unui om ajuns la vârsta maturităţii, care are o condiţie socială bună şi care se află într-o relaţie de amiciţie cu emiţătorul.

Formula „stimate domnule director”, specifică stilului administrativ, exprimă un grad maxim de respect, datorat atât vârstei cât şi statutului social al referentului, creând totodată o anumită distanţă afectivă între emiţător şi receptor.

BDD-A24965 © 2015 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 20:57:28 UTC)

Substantivul „nene” urmat de prenumele personajului exprimă respectul față de vârsta personajului şi o anumită notă de familiaritate glumeață între emițător şi receptor.

Concluzii

Personajele lui I.L. Caragiale dovedesc o mare flexibilitate de a-şi schimba modul de exprimare de-a lungul unei opere literare.

Ele sunt de condiție socială diferită: domnul Lefter este funcționar mărunt la un minister, jupân Dumitrache este negustor, Marius Chicoş Rostogan, profesor. Semnificative pentru definirea condiției sociale a personajelor şi a modului lor de exprimare sunt şi numele acestora: *Eleuterios* are o conotație etimologică pozitivă, însemnând „liber”, în limba română a dobândit un sens figurat, negativ, „liber de bani”, „sărac.”, *Dumitrache* şi *Ftiriadi* sugerează originea grecească a personajelor, făcându-se aluzie la acei greci îmbogățiți peste noapte şi strecurați în funcțiile politice ale țării, pe care îi critica şi Mihai Eminescu. Deşi este destul de greu de interpretat, deoarece nu posedăm sursele bibliografice corespunzătoare, numele lui Marius Chicoş Rostogan pare a sugera originea maghiară a personajului sau evoluția sa într-un mediu maghiar, dar şi amestecul de cuvinte de origine diferită din vorbirea sa: latino-romanice, regionalisme şi maghiarisme, plăcerea de a vorbi mult: *Marius* este un antroponim împrumutat din onomastica apuseană, *Chicoş* un cuvânt de origine maghiară, iar cuvântul *Rostogan* ar putea avea drept rădăcină latinescul *rostrum* „gură”.

Principalii selectori ai vorbirii lor sunt: condiția socială şi starea sufletească a emițătorului, modul lui de a percepe realitatea în diferite momente ale acțiunii, pregătirea lui lingvistică şi culturală, statutul social, vârsta, sexul interlocutorului.

Din punct de vedere semantic modul propriu de exprimare al fiecărui personaj exprimă o anumită stare afectivă, morală şi intelectuală manifestată la nivel individual: surescitare nervoasă, dispreț, gelozie, admirație, încredere, orgoliu, incultură, incorectitudine, suspiciune, ironie, batjocură, linguşire, snobism, subiectivism, inconsecvență, nepricepere profesională, dorința de

BDD-A24965 © 2015 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 20:57:28 UTC)

satisfacere a unor interese personale pe căi necinstite sau sunt o formă de reflectare a unor aspecte sociale: stratificare, apreciere greşită a valorii umane, existența unui adevărat lanț al prostiei, al inculturii şi al incorectitudinii.

Conținutul afectiv al vorbelor este adeseori accentuat prin gesturile, timbrul vocii şi expresia feței interlocutorului.

Modul de exprimare al personajelor este o sursă a comicului şi o dovadă a bogăției lexicale de care dispune limba română pentru a exprima gândurile şi nuanțele afective cele mai variate şi subtile, a geniului lingvistic de neîntrecut al lui I.L. Caragiale, oferind o imagine vie a unui stadiu din evoluția limbii române literare.

Bibliografie

Avram, Mioara (1997) *Gramatica pentru toți*, Editura Humanitas, Bucureşti

Caragiale, I.L. (1981) *Momente*, Editura Minerva, Bucureşti

Caragiale, I.L. (1984) *Nuvele, povestiri, amintiri*, Editura Facla, Timişoara

Caragiale, I.L. (1982) *Teatru*, Editura Albatros, Bucureşti

Dicționarul explicativ al limbii române (1998), Ediția a II-a, Editura Univers Enciclopedic, Bucureşti

Dicționar general de ştiințe. Ştiințe ale limbii, (DGŞ), (1997), Editura Ştiințifică, Bucureşti, p. 162

Iordan, Iorgu, *Limba <eroilor> lui Caragiale*, (1955), studiu republicat în SILRL, II, p. 400-432

Irimia, Dumitru (1986) *Structura stilistică a limbii române contemporane*, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, Bucureşti

Ivănescu, George (1989) *Studii de istoria limbii române literare*, Editura Junimea, Iaşi, p. 198-204

Petrache, Tatiana (1998) *Dicționar enciclopedic al numelor de botez*, cu un tabel alfabetic al sfinților ortodocşi, Editura Anastasia, Bucureşti

Ruxăndoiu-Ionescu, Liliana (1981) *Sociolingvistică şi semantică.* (*Termeni de adresare în schițele lui I.L. Caragiale*), în *Semantică şi semiotică*, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, Bucureşti, p. 240-258

Vianu, Tudor (1968) *Aspecte ale limbii şi stilului lui IL Caragiale*, în *Studii de stilistică*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, p. 244-263

BDD-A24965 © 2015 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 20:57:28 UTC)

DIAPHASIC PARTICULARS OF THE CHARACTERS' SPEECH IN THE WORK OF I.L. CARAGIALE

(Summary)

Key-words: *diaphazic, social status, interlocutor, communication, situation, the comic*

The present paper draws upon the diaphasic variations of the characters in the following writings of I.L. Caragiale: the short story "Two Lottery Tickets", the comedy "A Stormy Night", the sketches "A Pedagogue of the New School", "A Conference."

The "diaphasic" concept was defined and the speech manner of the characters was analysed according to their social status, age, sex, emotions of the text producer and the text receiver/addressee, the type of human relations, the moment of communication, the adaptation to the communication situation.

The analysis was carried out at semantic, morphological, syntactic, style and etymological level.

There were highlighted various linguistic and extra linguistic modalities, gestures, voice tone, facial expression, pride emphasis, nervous overexcitement, stupidity, ignorance, contempt, curtsey, jealousy, lack of professional skills, irony, comic etc.

The conclusion is that the speech manner of the characters is a proof of the lexical richness of the Romanian language for expressing the most subtle and varied thoughts and emotional tones, of the unequalled linguistic genius of I.L. Caragiale, providing a vivid image of a certain phase of the evolution of the Romanian literary language.

BDD-A24965 © 2015 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 20:57:28 UTC)